

Suggested Citation: Yıldırım, U. (2021), "COVID-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 280-295.

COVID-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım

The COVID 19 Pandemic's Affect on International Trade: A Statistical Approach

Uğur YILDIRIM¹

Abstract

COVID-19 is a humanitarian crisis on a global scale. The COVID-19 pandemic have an unprecented disruption to the global economy. Production and consumption are decreased across the globe. The fact that COVID-19 is affecting both economic structure and international trade patterns should not surprise any one.

Before making policy recommendations, it is important to identificate the problem and the damage assessment. In this context, in this paper it is aimed to show the problems about trade which were generated by COVID-19. The effect on the foreign trade has been explained with a statistical method. We evaluate in this paper that the countries which were depended much on imports such as Turkey will be adversely affected by the pandemic and they need to set out more stringent policy sets.

Article History:

Date submitted:

19.11.2020

Date accepted:

01.12.2020

Jel Codes:

F14, F51, F69

Keywords:

*COVID-19,
International
Trade, Export,
Import*

¹ Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, u.yildirim@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3542-7835

Öz

COVID-19, küresel ölçekte yaşanan insani bir krizdir. COVID-19 salgınının küresel ekonomide eşi görülmemiş bir zararı olmuştur. Dünya genelinde üretim ve tüketim daralmıştır. COVID-19'un hem iktisadi yapıyı hem de uluslararası ticaret modellerini etkilemesi kimseyi şaşırtmayacaktır.

Politika önerilerinden önce sorunu ve hasarı tespit etmek ise önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmada COVID-19 pandemisinin yarattığı ticaret sorunları gösterilmek amaçlanmıştır. İstatistiksel bir yöntemle dış ticaret üzerindeki etki açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde Türkiye gibi ithalata bağımlı ülkelerin, pandemi sürecinden olumsuz etkileneceği ve daha sıkı politika kümeleri uygulaması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Dış Ticaret, İhracat, İthalat

1. Giriş

COVID-19 virüsü Çin'de 12 Aralık 2019'da Hubei Eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır ve Dünya bu virüsün yol açtığı salgından 31 Aralık 2019'da Çin'in durumu Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirmesi ile haberdar olmuştur. 22 Ekim 2020 itibariyle salgının üzerinden 10 aylık bir süre geçmiş ve dünya genelinde virüs 41.588.199 kişiyi enfekte etmiş ve 1.137.804 kişinin ölümüne yol açmıştır. 10 aylık sürenin göstergelerinden birisi virüsün hızla yayıldığı ve geçmişteki pandemi ve epidemilerden daha kalıcı etkiler bırakacağıdır. Söz konusu etkiler sağlık, psikolojik, sosyolojik ve iktisadi boyutlara sahiptir. Bu etkilerden her biri oldukça önemlidir. Ancak bu çalışmada özellikle ekonomik etkilere odaklanılacaktır. Ekonomik etkiler denildiği zaman da akla ilk gelen ekonomik etki, pandemi nedeniyle artan işsizlik ve bunun yol açtığı sosyal adalet sorunu olmaktadır. McCann ve Matenga (2020)'de COVID-19'un en önemli sosyal sorunlarından birinin yaratmış olduğu gelir uçurumu olduğunu belirtirler. Gerçekten de COVID-19 her gelir grubunu farklı şekilde etkilemektedir. Pandemi sürecinde ve sonrasında bölüşümde zenginlerin gelirleri ve tasarrufları artarken, yoksulların gelirleri azalmaktadır. "Yoksul aileler gelirlerinin çok daha büyük bir kısmını ihtiyaçları için harcamak zorunda kalırlar. Kriz döneminde gelir kaybına uğramaktadırlar." (McCloskey, S. 2020:43). Ancak bu çalışmada ekonomik etkilerden sadece dış ticarete odaklanılacaktır. İşsizlik ve diğer sosyo-ekonomik sorunlar oldukça önemli olmakla birlikte başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilir. Pandeminin, uzun zamandır devam eden küresel bir resesyondan çıkma çabalarına denk gelmesi, olası olumsuz etkileri daha da arttırmıştır.

2009 yılından beri küresel kapitalist sistem genel bir kriz içindedir. Piyasalar genel olarak kırılgan ve dalgalı bir seyir izlemektedir. Pandeminin bu süreçte yaşanması bazı açılardan ekonomik sistemin içinde bulunduğu darboğazdan çıkma yolunda "fırsat" ve olanaklar yaratmış olsa da pandeminin süresindeki belirsizlik çok sayıda firmanın kapanmasına, büyük firmaların üretim faaliyetlerinde daralmaya ve özellikle de dış ticaret ve cari hesap dengesi üzerinde olumsuz etkiler bırakmış ve bırakmaya devam etmektedir (Le Pere, 2020).

Buradan hareketle bu çalışmada COVID-19 salgınının dış ticaret üzerine etkileri Dünya geneli ile birlikte bölgesel olarak ve Türkiye bazında değerlendirilecek ve Türkiye dış ticareti üzerine etkisi kıyaslamalı bir perspektifle sunulacaktır.

Çalışmanın önemli kısıtlarından biri henüz 2020 yılının üçüncü çeyrek verilerinin tam olarak yayınlanmamış olmasıdır. Ancak ilk iki çeyrekteki görüntü ve üçüncü çeyreğe ilişkin kısmi veriler ile pandeminin etkisine ilişkin bir görüntü yakalamak mümkün gözükmemektedir.

2. Dış Ticaret ve Ekonomi Üzerine Genel Değerlendirme

Dış ticaret kuramları merkantilist döneme kadar geri götürülmektedir. Merkantilist politikalar temelinde iç pazarı koruma ve ithalat yapmadan dış ticaret fazlası vermeye odaklanmış politikalarlardır. Dolayısıyla ancak sömürge düzeni ile yapılan ticarete bu yaklaşım mümkün olabilmıştır. Fakat Dünya, klasik iktisatla birlikte dış ticaretin ülkelerin kazancına olacağı fikrini kabullenmiş ve serbest ticareten herkesin kazançlı çıkacağı argümanı yerleşmiştir. Dış ticaret teorileri ağırlık olarak bu fikriyat çerçevesinde, ülkelerin kaynaklarına göre bir uzmanlaşma modeli öneren varyantlara sahiptir.

19. yüzyıl(yy) ve 20. yy liberal politikaları 21. yüzyılda biraz dönüşmeye başlamış ve ülkeler özellikle kurdukları varlık fonları aracılığıyla dünya ticaretinde daha büyük bir pay alma uğraşına girmişlerdir (Eren ve Odabaş, 2019:136). Post-Washington uzlaşısı ile dünya genelinde devlet-piyasa ilişkisi yeniden gözden geçirilmiştir. Konukman ve Şimşek (2017)'de ulusal varlık fonlarını devletin küreselleşmesi ve finansal sistemle bütünleşme stratejisinin bir aracı olarak görmektedir. Kısacası ülkeler dış ticaret konusunda daha aktif ve müdahaleci olma yolunda hareket etmektedirler. Kapitalist sistemin özellikle 21. yüzyılın başlarındaki kurtuluş reçetesini, dış ticarete dayalı bir büyüme stratejisi olarak görmek mümkündür.

Gerçekten de içinde yaşadığımız dünyada neoliberalizmin yeni görünümü ulusal varlık fonları aracılığıyla düzenlenen neo-merkantilist olarak adlandırılabilir bir ticaret yapısıdır. Ticaret savaşları 21. Yüzyılın adeta karakteristik bir özelliği haline gelmiş ve bu dönemin iktisat ve siyasetini gelecekte kaleme alacak olanların temel konusu bu ticaret savaşları olacaktır. Dünyanın hakim gücü olmanın yolu ticareten geçmektedir. Bu noktada Çin'in önemini altını çizmek yararlı olacaktır. Özellikle pandeminin doğum yeri olan Çin, adeta 21.yy ekonomisinin de hayat suyudur. Çin'in ekonomide egemen bir güç olma hikayesini Gökten (2012) ayrıntılı bir tarihsel perspektifle sunmuştur. Bu çalışmada Çin'in ticaret verileri değerlendirilecek ancak Çin'in ticaret imparatorluğuna dönüşme serüveni tartışılmayacaktır. Ticaret, özellikle günümüzde neo-merkantilist politikalar ile 15. Ve 18.yy arasındaki dönem gibi bir öneme yeniden kavuşmuştur. Dolayısıyla küresel ekonomik sistemin en temel dayanağının ticaret olduğuna dair bir görüşün abartılı olmayacağı söylenebilir.

Bu bağlamda küresel sistemin şu günlerde temel dayanak noktası olan dış ticaret, pandemi nedeniyle neredeyse durma noktasına gelmiş ve ülkelerin önüne devletin ekonomik sağlığı ile halk sağlığı arasında ölümcül bir seçim bırakılmıştır. Atkeson (2020) bunu "iktisadi ödünleşim" olarak görmektedir. Hatuel-Radoshitzky vd. (2020) bu açmazdan çıkış yolunun "küresel bir işbirliği" olduğu görüşündedir. Öncelikli olarak söz konusu açmazı görünür kılmak gerekmektedir. Bu ise ancak dünya genelinde dış ticaretin durumunu ve gelişmiş ekonomilerin dış ticaretindeki gelişmeleri, COVID-19 pandemisinin ülkesel ve küresel verileri ile karşılıklı olarak kıyaslayarak değerlendirmek ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda dış ticaretin sırası ile Dünya, gelişmiş ülkeler ve Türkiye ihracatı üzerindeki etkisine bakılacak daha sonra ise ithalat üzerindeki etkisi incelenecek ve sonuç olarak politika önerilerinde bulunulacaktır.

3. COVID-19 Pandemisi ve İhracat

COVID-19 pandemisinin Dünya genelinde dış ticaret üzerinde oldukça olumsuz etkileri olmuştur. İhracat üzerindeki etkilere bakıldığında gerek ülkelerin uyguladığı kısıtlayıcı önlemler ve arzın daralması, gerekse talep daralması, Dünya genelinde ihracatın azalmasına sebep olmuştur. Türkiye özelinde ise uygulanan rekabetçi kur politikasının (TL'nin aşırı değer kaybetmesi) etkisi ile ithalatın azalması ve ihracatın artması beklenmektedir. Dolayısıyla pandeminin dış ticaret üzerindeki etkisini, Türkiye'nin görece daha az hissetmesi beklenebilir. Sonuçlara bakıldığında ise bu beklenti ortaya çıkmamaktadır. Bu çalışmada söz konusu durumun gerçekleşip gerçekleşmediği istatistiksel veriler ile sonuç kısmında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle Dünya'daki genel durum incelenecek, ardından önemli ülke ve bölge grupları değerlendirilecek ve sonrasında Türkiye ihracatı incelenecektir. Üçüncü bölümde ise ithalat aynı sıra takip edilerek tartışılacaktır.

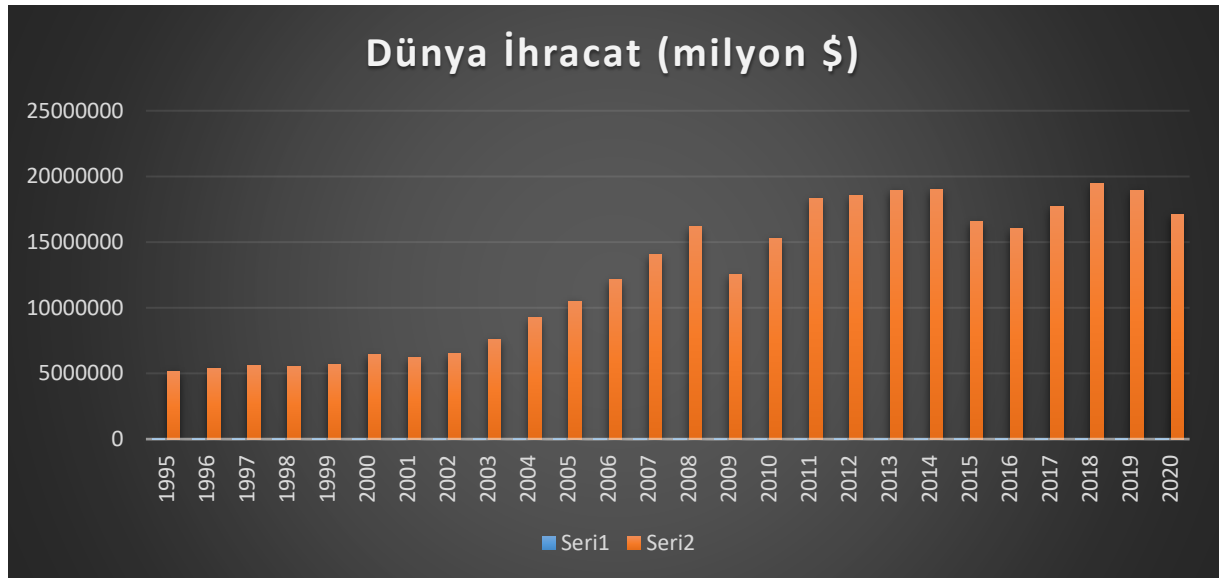
3.1. Pandemi ve Dünya İhracatı

Pandemi sonrasında dünya ihracatında azalma olması yukarıda da belirtildiği üzere kaçınılmazdır. Özellikle Dünya ekonomisinin itici gücü olan Çin'de pandeminin başlaması ve yayılması ve diğer bölgelere de hızla sıçraması, dünya genelinde resesyonu derinleştirmiş ve dış ticaret ve ihracat da dolayısıyla ciddi şekilde etkilenmiştir.

Gıda güvenliği ve temini açısından da küresel tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılması gerekliliği pandemi ile ortaya çıkmıştır. Daha emek yoğun olan gıda ve tarım gibi sektörler pandemiden daha fazla etkilenmiştir. Espitia vd (2020) özellikle gıda ithaline bağımlı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pandemiden kaynaklı ihracat kısıtlamalarından daha fazla etkilendiklerini hesaplamışlardır.

Bu çalışmada genel olarak dünya ihracatındaki daralmaya bakarken özellikle öncelikli olarak son 25 yıllık süreçte Dünya ihracatına bakıp sonrasında son döneme odaklanılacaktır.

Grafik 1. Dünya İhracatı (1995-2020)

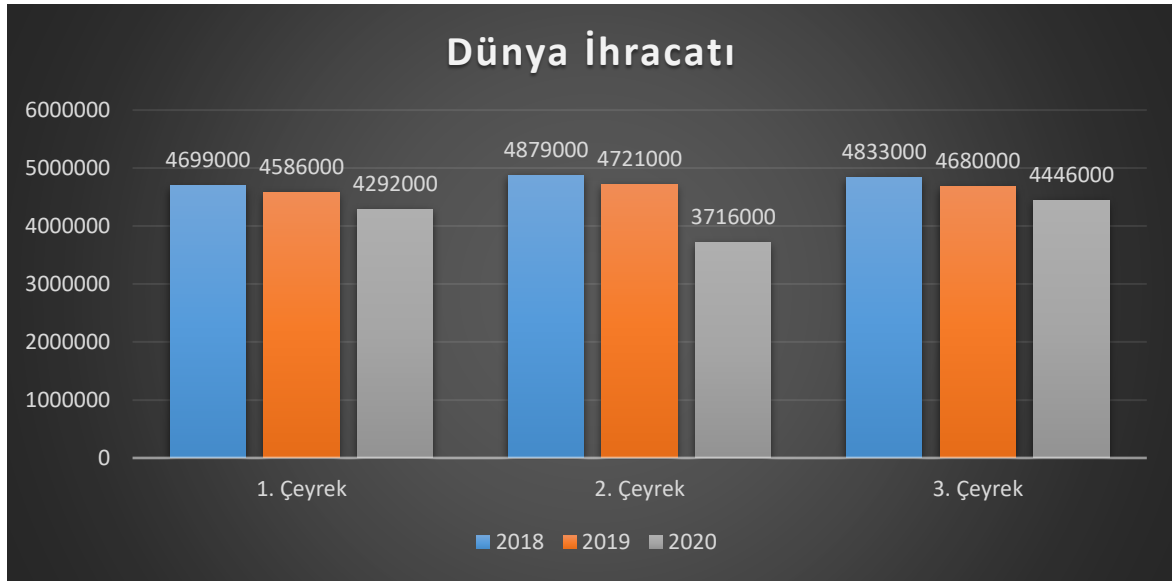

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 1'e bakıldığında ihracatın giderek arttığını görmek mümkündür. 1995 yılından itibaren Dünya ihracatı artmış ve 2000'lerde görece yükselmiştir ancak 2001 krizi ihracattaki artışı tersine çevirmiştir. 2002 ve sonrasında 2009 krizine kadar artış hızlanarak devam etmiştir. 2009'dan sonra Dünya ekonomisinin genel bir resesyonda olduğu iddiamızın altında yatan temel fikri şu şekilde özetlemek mümkündür. İhracat 2009 senesi öncesindeki 6 yıllık dönemde ortalama %16 hızla büyümüşken 2009 ve takip eden 9 yıllık dönemde ortalama %2,5'lik bir hızla büyüebilmiştir. Bu çarpıcı bir azalmadır. Kriz sonrası ekonomi kısmen toparlanmış ve ihracat yeniden artmıştır. Bu artış 2014'de durmaya başlamış ve 2015 ve 2016'da ihracat azalmış 2017'de yeniden artmaya başlamış ancak 2014'lerdeki düzeye ulaşamamıştır. 2018'de ancak 2014 dönemindeki düzeyini geçebilmiş ancak 2019'da yine küçülmüştür. 2020'de ise daralma sürecine girmiştir.

2018 Dünya ihracatının en yüksek olduğu dönemdir. 2019 ise ihracat açısından ikinci en yüksek ihracat rakamlarına ulaşılan dönemdir. Krizin aslında ihracatın zirvede olduğu yılları takip etmesi önemlidir. Ancak krizin derinliğini 4. Çeyrek rakamları ortaya çıkmadan hesaplamak kolay değildir. Yukarıdaki grafik ilk üç çeyrek de daralmanın büyüklüğünü gösterecek birtakım veriler sunmaktadır.

Grafik 2. Dünya İhracatı (2019-2020, 3. Aylık Dönemler)

Kaynak: WTO veri tabanı ve unctad.org hesaplamaları (2020 yılının 3. çeyrek verileri) kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 2'de 2018'in ilk üç çeyreği ile 2019 ve 2020 yıllarının ilk üç çeyrekleri karşılaştırılmaktadır. 2019 senesinde Dünya ticaretinde bir daralma ilk çeyrek itibariyle vardır. Ancak COVID-19 her ne kadar Aralık ayında Çin'de ortaya çıksa da Aralık sonunda Dünya virüsten haberdar olmuş ve Ocak ayı itibariyle virüsten kaynaklı dış ticaret değişmesi yok denilebilecek düzeydedir. Ancak Şubat ayından tarihinden itibaren virüsün ticaret üzerindeki etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Devam eden süreçte Mart ayında pandemi ilan edilmiş ve Dünya'da pandemi ile mücadele için sert tedbirler uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla asıl olarak Mart ayından itibaren pandeminin dış ticaret üzerindeki etkileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda 2020 ilk üç aylık dönemde pandemiden kaynaklı küçülme 2. çeyrekteki daralmadan daha küçüktür. 2019 ilk çeyreğinde %2,4 daralan ihracat 2020 ilk

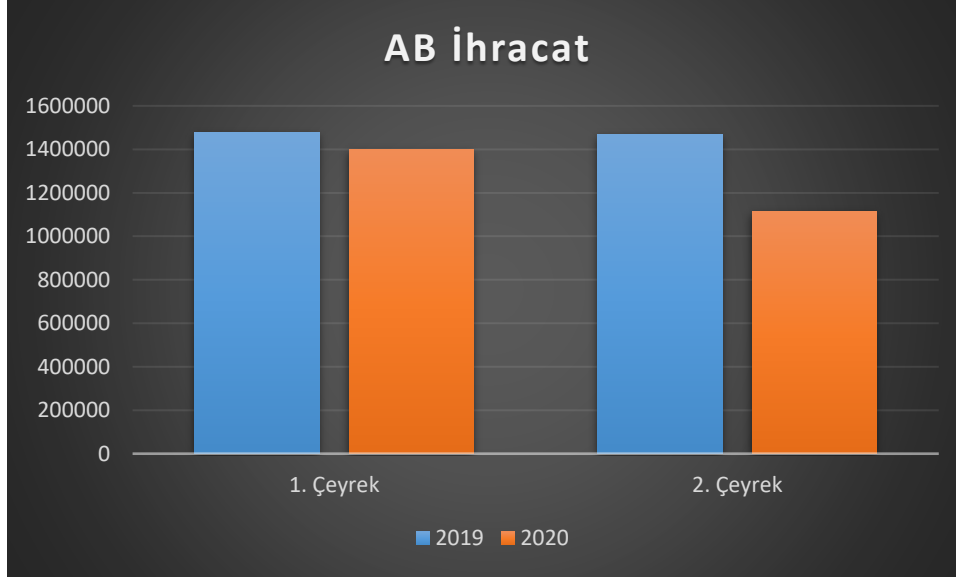
çeyreğinde %6,4 daralmıştır. İkinci çeyrek de ihracattaki daralmanın pandemiden kaynaklı olduğu net şekilde gözükmektedir. 2019 ikinci çeyreğinde ihracat %3,23 daralmışken 2020'nin ikinci çeyreğinde ihracattaki daralma %21,28 düzeyinde gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrek aslında ihracatta toparlanma ayı olarak karşımıza çıkmıştır. Haziran ayının ortalarından itibaren Dünya'da pandemiden kaynaklı yasaklar azalmaya başlamış ve ekonomi yeniden canlanmıştır. Bunun ihracat üzerindeki etkisi görülmüştür. Önceki döneme göre (2020 ikinci çeyreğine göre) ihracat oldukça artmıştır. Fakat 2019 yılının 3. Çeyrek dönemi kıyasladığımızda ihracatta %5'lik bir daralma olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri pandemiden kaynaklı yasak ve önlemlerin ortadan kalkması, Çin'de pandeminin etkilerinin söz konusu dönemde neredeyse kalmaması ve en önemlisi ise pandemi ile insanların yaşamaya alışması olarak ifade edilebilir. Pandemi süresince alışverişler azalmıştır. Pandeminin ilanını takip eden aylarda yani ikinci dönemde ötelenmiş olan ticaret 3. çeyrekte harekete geçmiştir. Özellikle insanlar da pandemi döneminde alışık olduğu olağan hayata geri dönmesi gerektiğine dair bir izlenim yayılmaya başlamıştır. Eski tüketim alışkanlıkları ve hayat tarzlarına döndükten sonra tekrar kısıtlı dönemdeki alışkanlıklara ve davranışlara dönmemişlerdir. Devlet için de bu durum söz konusudur. İçinde yaşadığımız günlerde pandeminin ilan edildiği zaman diliminden ve yasakların başladığı dönemlerden çok daha fazla sayıda vaka olmasına rağmen, daha önce uygulanan sert yasaklar uygulanmamaktadır. Örneğin, eğitim Dünya genelinde devam etmektedir. Kısacası gerek insanlar gerekse devlet geçen dönemdeki pandemi koşullarından daha fazla sayıda vaka ile karşı karşıya olmasına rağmen adeta ekonomiye can vermek için başta uygulanan tedbir ve önlemlerden imtina etmektedirler. Söz konusu durum ihracat istatistiklerinde görülmektedir.

3.2. Pandemi ve AB İhracatı

Pandeminin Avrupa'ya sıçraması Şubat ayının ortalarına denk gelmiştir. Vaka sayıları Avrupa genelinde yavaş yavaş bu dönemde artmaya başlamış ve 8 Mart'ta İtalya'da bazı bölgelerde karantina uygulamaları başlamıştır. Mart ayının ortalarına gelindiğinde Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler özellikle İtalya, İspanya ve Fransa ciddi şekilde etkilenmiş ve Mart ayının sonlarında tüm üye ülkelerde sınırların kapatılması, uçuşların yasaklanması gibi tedbirler hayata geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda her ne kadar pandemi Avrupa'da ilk çeyrekte görülmeye başlasa da pandemi tedbirleri neredeyse ikinci çeyreğin başlarına tekabül etmiştir. Bu bağlamda Dünya ortalamasında ihracattaki daralma ilk çeyrekte yüzde 6,5 iken AB'de söz konusu oran daha düşüktür. AB ihracatı ilk çeyrekte %5 daralmıştır. Çin'in ihracatı ise ilk çeyrekte %13,5 daralmıştır. Söz konusu durumun nedeni pandeminin Çin kaynaklı olmasıdır. Dolayısıyla en yüksek daralma Çin'de meydana gelmiştir.

Roloff (2020:25)'a göre Avrupa Birliği, COVID-19 pandemisinden kaynaklı ortaya çıkan fırsatları değerlendirebilirse küresel düzeyde daha etkili düzeye gelebilir. Roloff burada siyasal bir analiz yapmaktadır fakat ekonomik olarak da benzer bir yaklaşım savunmak mümkündür. Bu sürece bakıldığında AB çok sert bir şekilde pandemiyle karşılaşmış olsa da görece diğer güçlere göre ekonomik olarak daha iyi bir durumdadır.

Grafik 3. AB İhracat (3 aylık dönemler milyon \$)

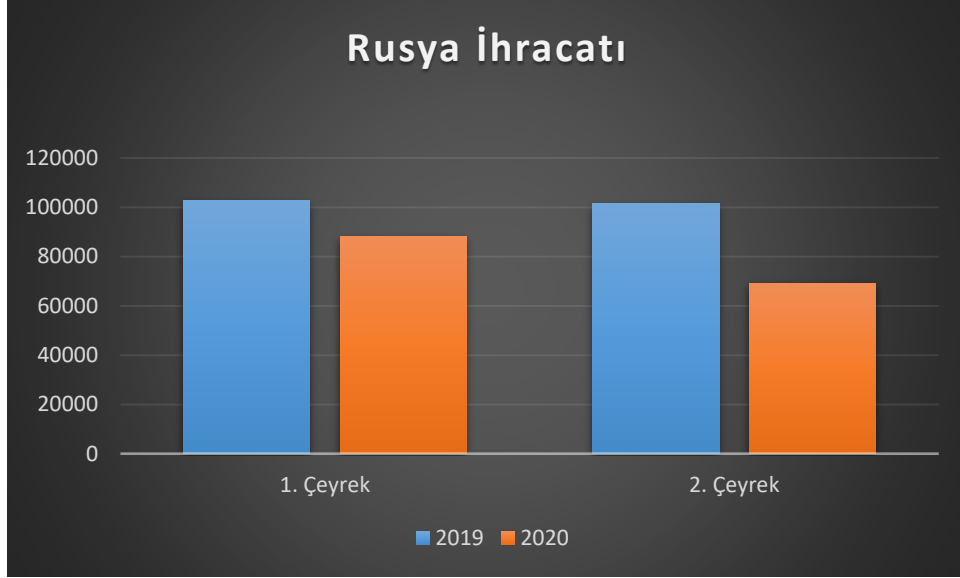
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 3 açık bir şekilde AB ihracatının görünümünü sunmaktadır. Pandemi ilk çeyrekte % 5,2'lik bir ihracat daralmasına sebep olmuşken, ikinci çeyrekte sürece ilişkin tedbirlerin yoğunluk kazanması ile daralma oranı daha da artmış ve ihracat %24.1 oranında azalmıştır. İkinci çeyrekte Dünya ihracatındaki daralma %21 oranındadır. Dolayısıyla AB'nin ikinci çeyrekte ihracatta yaşadığı daralma dünya ortalamasının üzerindedir. İlk çeyrekteki daralma Dünya ortalamasının altında iken Dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır. Bu bağlamda ikinci çeyrek itibariyle dünyada Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'den sonra ihracatı en çok etkilenen ekonominin AB olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu bağlamda diğer belli başlı ekonomilerde duruma bakmak yararlı olacaktır.

Çin, Brezilya, Rusya, Güney Kore, ABD ekonomilerine bakıldığında pandeminin etkilerinin benzer olduğunu görmek mümkün. Birinci çeyrek itibariyle ihracatta en yüksek daralma Rusya'da (%14) sonrasında ise Çin'de (%13,4), Brezilya² (%5,27), AB (%5,21), ABD (%3) ve Güney Kore (%1,81) sıralaması ile gerçekleşmiştir. İkinci çeyrekler itibariyle duruma bakıldığında Rusya yine başı çekmektedir. İhracatında daralma (%31,9), onu takip eden ABD'de (%29,8), AB'de (%24), Güney Kore'de (%20,3), Brezilya'da (%9,3) daralma gerçekleşmiştir. Çin'in ihracatında ise %0,1 'lik bir artış söz konusudur. İlk iki çeyrek itibariyle pandemiden en çok yara alan ülke Rusya konumundadır. Gerçekten de Hansen (2020) "Rusya'nın iktisadi, sosyal ve siyasi üç krizi eş-anlı yaşadığını" ve "bunların içinden yakında gerçekleşmesinden en çok korkuların iktisadi kriz" olduğunu belirtmektedir.

² Cannon (2020:107)'e göre "Latin Amerika ülkeleri arasından COVID-19'dan en kötü etkilenen ülke Brezilya'dır".

Grafik 4. Rusya İhracatı (3 Aylık Dönemler milyon \$)

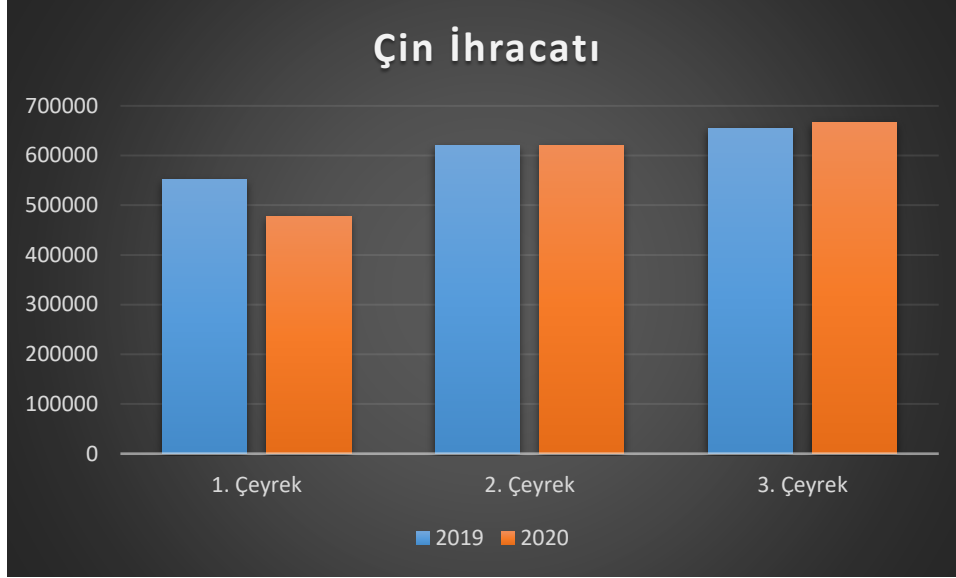

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 4’de Rusya ihracatındaki daralma açık bir şekilde görülmektedir. 2019’un ilk çeyreğinde 102,6 milyar dolar ihracat yapan Rusya 2020’nin ilk çeyreğinde %14’lük bir ihracat daralması yaşamış ve söz konusu değer, 88,1 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir. 2019’un ikinci çeyreğinde 101,4 milyar dolar ihracat gerçekleştiren Rusya 2020’nin ikinci çeyreğinde sadece 69 milyar dolar ihracat gerçekleştirebilmiştir. İhracatında yaklaşık %32’lik bir daralma gerçekleşmiştir.

Grafik 5’de ise pandeminin başlangıç yeri olan Çin’in ihracattaki durumunu görmek mümkündür. ABD eski başkanı Trump’ın ifadesi ile Çin gribinden ihracat açısından görece daha az etkilenen ülke Çin’in kendisi olmuştur.

Grafik 5. Çin İhracatı (3 Aylık Dönemler milyon \$)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir. 2020'nin 3. çeyrek rakamları china.org'daki istatistikler kullanılarak hesaplanmıştır.

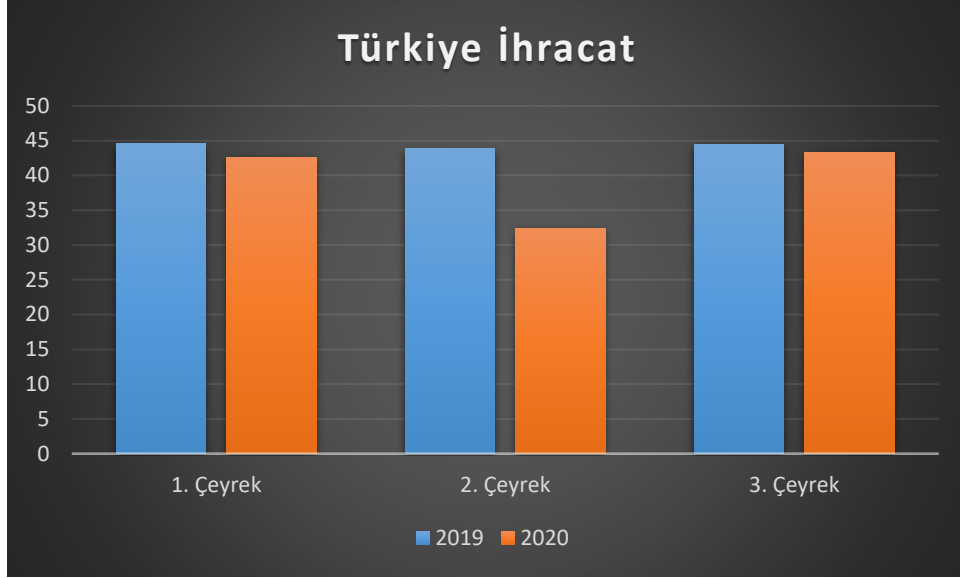
İlk çeyrek itibariyle bir daralma olsa da ikinci çeyrekte ihracatta minimal bir artış 3. çeyrekte ise ihracatta %2'ye yakın bir artış gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Dünya pandemisinin ihracat üzerindeki olumsuz etkisi ile mücadele ederken ticaret imparatorluğu haline gelen Çin COVID-19'da negatif değerler ve ihracatta ise pozitif değerler yakalamaya başlamıştır.

Genel olarak dünyanın ve önemli bölge ve ülkelerin durumuna benzer bir yapı Türkiye için de söz konusudur.

3.3. Pandemi ve Türkiye İhracatı

Türkiye ihracatı üzerinde pandemi döneminde Dünya ve AB'ne benzer bir yapı olduğunu istatistiklerden hareketle ifade etmek mümkün gözükmemektedir. İlk çeyrekte Türkiye ihracatı, AB ve Dünya ortalamasından daha az etkilenmiştir. Bunun nedeni Türkiye'ye pandemisinin Avrupa'dan daha sonra gelmesidir. Söz konusu dönemde ihracattaki daralma %4,54 gibi yüksek bir orandır. Bunu yüksek olarak ifade etmemizin sebebi Türkiye'de önlemler asıl olarak ikinci çeyrekte ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin ticaret yaptığı ülkelerde önlemler daha erken başladığı için Türkiye'nin de doğrudan Dünyadaki genel durumdan etkilenmesi söz konusu olmuştur. İkinci çeyrekler itibariyle ise Rusya'dan sonra ihracatı en çok daralan ekonomilerden biri Türkiye'dir. %26,27'lik bir daralma söz konusudur. Üçüncü çeyrekte Dünya'da toparlanma başlamıştır. Çin'in ihracatının azalmadığı aksine arttığı görülmüştür. Dünya genelinde %5'lik bir daralma olduğu göz önüne alındığında Türkiye'deki daralma %8,09 düzeyindedir. Açıkçası uygulanan rekabetçi kur politikasının ihracat üzerinde etkisi düşünüldüğünde yeterli bir toparlanma olmadığı ifade edilebilir.

Grafik 6. Türkiye İhracatı (3 Aylık Dönemler milyon \$)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)

Grafik 6'da Türkiye'nin ihracatında pandeminin etkisini görmek mümkündür. Pandemiden kaynaklı olarak ihracat tüm çeyreklerde azalma göstermiştir. Ancak küçük bir toparlanma olduğunu da belirtmek gerekmektedir. İkinci çeyrekteki ciddi daralmaya en azından üçüncü çeyrekte oransal olarak daha küçük bir daralma eşlik etmiştir. Ancak Dünya ve önde gelen ekonomilerle kıyaslandığında 3. çeyrekte görece fazla daralma yaşayan ekonomilerden birinin Türkiye olduğunu belirtebiliriz. Bu noktada tüm ülkelere ilişkin 3. çeyrek verilerinin henüz tam olarak yayınlanmadığının da altını çizmek gerekmektedir.

4. Pandemi ve İthalat

Pandeminin gerçekten hem ihracat hem de ithalat üzerinde olumsuz etkisi vardır. OECD (2020) COVID-19'un uluslararası ticarete etkisi konulu raporda Türkiye Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sı %15'lik bir daralma gösterdiği ve bu açıdan Dünya'daki en kötü durumdaki 8. ekonomi olduğu görülmektedir. Pandemiden kaynaklı belirsizliğin makro iktisadi değişkenler üzerinde yarattığı olumsuz tablo pandemi süresince devam edecektir. Pandeminin olumsuz etkilerini azaltmak adına söz konusu raporda yapılması gereken eylemler 4 başlıkla sıralanmıştır. Bunlardan birincisi şeffaflıktır. Böylece piyasalara güven verilmesi beklenmektedir. Küresel tedarik zincirinin işlemeye devam ettirilmesi ikinci eylem olarak sıralanmıştır. Üçüncü olarak işlerin daha kötüye gitmesinden kaçınmak olarak sıralanmıştır. Tüccarlara ve tüketicilere ek maliyetler çıkartılmasından kaçınılması gerekliliğidir. Dördüncüsü ise acil olanın ötesine bakmaktır. Yani kısa vadeli çözümler günü kurtarmak değil, daha kalıcı bir gelişme sağlamaktır.

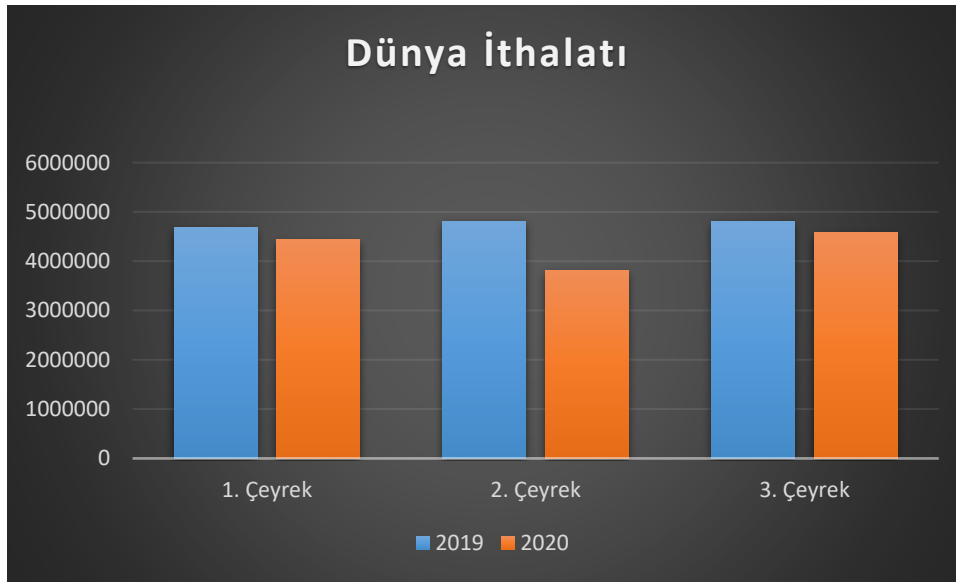
Yukarıda ihracattaki gelişmelerin ele alındığı ülkelerde ithalatın durumu ihracattan daha iyi gözükmektedir. Yani ithalattaki daralma söz konusu ülkeler için ithalattaki daralmadan daha azdır. Bu istatistiksel olarak daha iyi gözükten durum aslında ihracatın ithalatı karşılama oranını azaltması nedeniyle kötü bir durum olarak da görülebilir. Dolayısıyla OECD raporunda söylenen şeffaflık ve kalıcı gelişme kağıt üstünde güzel dursa da uygulamada hükümetlerin ihtiyacı, ihracattaki daralmanın önüne geçilmesidir. Bunun gerekçesini rakamlara baktığımızda

daha iyi anlayabiliriz. İhracat yukarıda değerlendirilmiştir. Buradan hareketle ithalattaki güncel durumu inceleyerek bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir. Bu bağlamda alt kısımlarda önce Dünya ithalatı sonrasında AB ithalatı ve son olarak Türkiye ithalatı ele alınacak ve genel durum değerlendirilecektir.

4.1. Pandemi ve Dünya İthalatı

Dünya ithalatına bakıldığında ihracattakine benzer bir görüntü olduğunu görmek mümkündür. Ancak ihracattaki daralma ithalattaki daralmadan az da olsa fazladır. İlk üç çeyrekte ihracattaki daralma %6,5 iken aynı dönemde ithalattaki daralma %5,2'dir. İkinci ve üçüncü çeyreklerde ise ihracattaki daralma ile ithalattaki daralma yaklaşık aynı oranlardadır.

Grafik 7. Dünya İthalatı (3 Aylık Dönemler milyon \$)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 7'de pandeminin etkisi görülmektedir. Dünya ithalatı 2018-2019 arasında her çeyrekte yaklaşık %2,5 daralma göstermiştir. 2019-2020 arasında ise 1. çeyrekte daralma yüzde 6,5'dur. COVID-19'un ithalat üzerindeki etkisi kısmen bu istatistiklerde görülmektedir. COVID-19'un özellikle Mart ayında yayılmaya başlaması nedeniyle ilk çeyreğe etkisi fazla değildir. İkinci çeyrekte gerçek etki gözükmemektedir. %21'e yakın orandaki daralmanın ekonomiler üzerindeki problemin göstergesidir. Gerçekten de Fernandes (2020) ikinci çeyreğin birinciden daha kötü olacağını tahmin etmiştir. Üçüncü çeyrekte ekonomiler toparlanmaya başlamış, özellikle pandemiye ilişkin kısıtlamalardan bunalan insanların, ilk buldukları gevşeme döneminde, yaşamı eskisi gibi devam ettirme dürtüsünün etkisi ile daralma azalmıştır. Ancak Dünya genelinde 3. çeyrekte de bir artış söz konusu değildir. Pandemi nedeniyle 2. çeyrekte ötelenmiş ithalatın gerçekleşmesi ile 3. çeyrekte canlanma olmuştur. Söz konusu canlanma ithalatın 2019 yılının 3. çeyreğinin %5 gerisinde kalmasını engelleyememiştir.

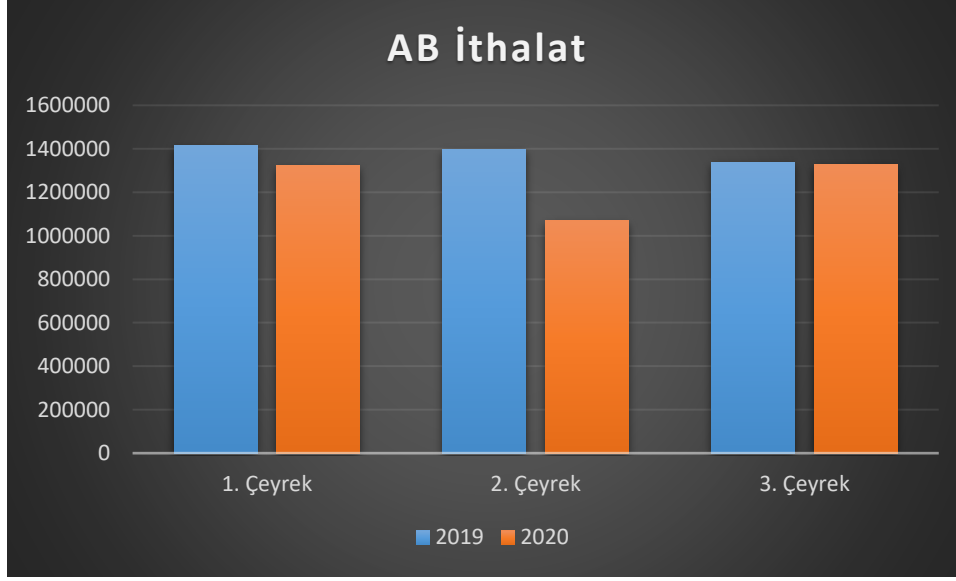
4.2. Pandemi ve AB İthalatı

AB ithalatına bakıldığında pandeminin başlangıç çeyreğinde ithalatta %6,5'luk bir daralma olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Dünyada ithalattaki daralma %5,2 seviyesindedir. AB'deki daralma Dünya ortalamasından daha fazladır. İlk çeyrek itibarıyla bakıldığında

İhracattaki daralma AB’de Dünya ihracat daralmasından daha azdır. İthalatta ise daralma daha fazladır.

İkinci çeyrek itibariyle konuyu değerlendirdiğimizde, Dünya ithalatındaki daralma %21 iken AB ithalatındaki daralma %23 olmuştur. İkinci dönemde de aynı yapı devam etmiştir. İkinci çeyrekte pandeminin gerçek etkisi ortaya çıkmıştır. %20’inin üzerindeki daralma küresel krizi derinleştirmiştir.

Grafik 8. AB İthalatı (3 Aylık Dönemler milyon \$)

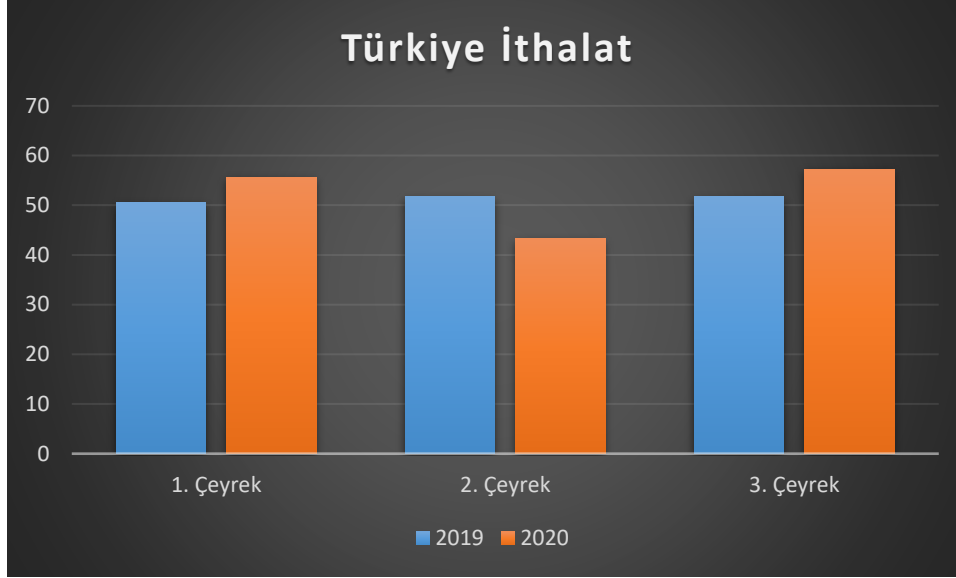
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı kullanılarak düzenlenmiştir.

Üçüncü çeyrekte ise ekonomiler toparlanmaya başlamış özellikle de başvuru sıklığı güvenlik tedbirlerinin gevşetilmesi ile ithalat hareketlenmiş ve 1.327 trilyon dolar düzeyine çıkmıştır. Bir önceki çeyreğe göre daralma %1’in altındadır. İhracattaki daralmadan çok daha küçük bir daralma ithalatta yaşanmıştır.

4.3. Pandemi ve Türkiye İthalatı

Türkiye’nin ithalatına bakıldığında ilk iki çeyrekte aslında Dünya ve AB benzeri bir trendin Türkiye’de olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’de pandemi süreci gecikmeli başladığı için bunun dış ticaret üzerindeki yansımaları da gecikmeli olmuştur. Türkiye’nin ithalatı birinci çeyrekte 2019’un birinci çeyreğine oranla %10 artmış (pandeminin etkisi birinci çeyrekte neredeyse hiç yaşanmamıştır), ikinci çeyrekte %16’lık bir daralma yaşanmıştır.

Grafik 9. Türkiye İthalat (3 Aylık Dönemler milyon \$)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) veri tabanı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Üçüncü çeyrekte ise Türkiye’de ithalatta önemli bir artış yaşanmıştır. AB’de ithalat 3. çeyrekte bir önceki 3. çeyreğe göre yaklaşık %1 düzeyinde daralmışken ve Dünya ithalatı 3. çeyrekte %5 oranında daralmışken Türkiye’de ithalatın %10 dolayında artması pandemi etkisinin bu dönemde tamamen atlatıldığı anlamına gelmektedir. Bu konuya ilişkin ilişkin saptamalar sonuç bölümünde değerlendirilecektir. Ancak bu noktada Yüksek vd. (2020) Türkiye’yi “zayıf kamu finansmanına sahip güçlü devlet” kategorisinde ele alır ve pandeminin bu ülkelerin ekonomik sorunlarını arttıracığı düşüncesindedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada COVID-19 pandemisinin dış ticaret üzerindeki etkisi ülke ve bölge örnekleri kullanılarak incelenmiştir. Özellikle Türkiye üzerine etkisi ele alınmıştır. 2020 yılının 3. çeyrek verileri tam olarak yayınlanmadığı için bazı ülkelerin 3. çeyrek verilerinden yararlanma imkanı olmamıştır. Ancak bu eksiklik birtakım değerlendirmeler ve senaryolar üzerinde durulmasına engel teşkil etmemektedir.

Dünya ihracatındaki ve ithalatındaki daralmayı aşağıdaki Tablo 1’de görmek mümkündür. Pandemi dönemindeki bugüne kadar çeyrek dönemlerde 2019’da aynı dönem ile kıyaslanmış ve ihracat ve ithalatın her bir dönemde daralma yüzdesi tabloya işlenmiştir.

Tablo 1. Çeşitli Ülke ve Bölgelerde İhracatta ve İthalatta Pandemi Dönemindeki Değişim (%)

ÜLKE	Dünya			AB			ABD			ÇİN			TÜRKİYE		
DÖNEM	Q1	Q2	Q3	Q1	Q2	Q3	Q1	Q2	Q3	Q1	Q2	Q3	Q1	Q2	Q3
İHRACAT	-	-	-5,2	-5,2	-	-	-3	-	-17	-	0,1	1,8	-4,3	-	-2,5
	6,5	21,3			24,1	5,7		29,7		13,4				26,1	
İTHALAT	-	-	-5	-6,5	-	-	-	-	-	-	-	4,3	10,25	-	10,7
	5,2	20,8			23,6	0,8	4,9	19,8	10,6	2,99	9,7			16,3	

Kaynak: TCMB, Worldstat verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

İhracattaki daralma Tablo 1'den takip edildiğinde genel görüntü ilk çeyreklerde daralmayı ikinci çeyrekte olağanüstü büyüklükte bir daralma takip etmekte ve 3. çeyreklerde ise daralma oranı azalmaktadır. Çin'de sadece ilk çeyrekte bir daralma yaşanmış ve sonrasında ise küçük artışlar gerçekleştirmiştir. Pandeminin ihracat üzerindeki etkilerini en derinden hisseden ülke ABD olmuştur. Nicola vd. (2020:191)'e göre "Çin diğer ülkelerden daha hızlı yeniden canlandığı için, ABD'ye karşı ticaretteki pazarlık gücünü arttıracaktır." Yukarıdaki grup içinde en çok etkilenen ikinci ülke ise Türkiye'dir. Üçüncü çeyrekler itibarıyla ise Türkiye ihracat üzerindeki görece iyi olan ikinci ekonomi konumundadır. Ancak Türkiye'nin ihracatındaki iyileşmenin önemli paylarından biri kurun aşırı değerlenmesi olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Üçüncü çeyrekte Türkiye'de kur aşırı değerlenmiş ve Türk Lirası değer kaybetmiştir ve doğal olarak bunun ihracata pozitif ve ithalata negatif yansıması olmuştur.

İthalata bakıldığında daha ilginç bir durum gözükmektedir. Söz konusu ekonomilerde ithalattaki daralma ihracattakinden daha azdır, hatta ithalatta Türkiye ve Çin'de pozitif ithalat değeri söz konusudur. Söz konusu ekonomilerde pandemi döneminde dış ticaret açığı artma eğilimindedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise tüm ülkelerde azalmıştır.

Türkiye'nin görüntüsü aslında dünyadaki gelişmelerle kıyaslandığında ihracat açısından oldukça benzer bir yapı olduğunu görmek mümkündür. İlk çeyrekte ihracat görece az, ikinci çeyrekte ise görece fazla daralmış üçüncü çeyrekte ise ilk çeyrekteki büyüklükte olmasa da ihracattaki küçük bir azalma söz konusudur. Ancak ithalat açısından Türkiye'nin durumu pek iç açıcı değildir. İthalat sadece ikinci çeyrekte daralmış ve görece ithalattaki daralma fazla olmamıştır. Dünya ortalaması, AB ve ABD ile kıyaslandığında daha küçük bir daralma söz konusudur. Bahsi geçen 3. çeyrekte kurda ciddi bir artış olduğunun da altını çizmek yararlı olacaktır. Yerli paranın %13,5 değer kaybından kaynaklı ithalatta bir azalma olmamış aksine söz konusu dönemde Dünyadaki en yüksek ithalat artışlarından biri yaşanmıştır. %10,7'lik artış ülke ekonomisinin ithalata bağımlılığının net bir şekilde göstermektedir.

Pandemi döneminde tabloda yer alan ekonomilerde dış ticaretin iki ayağından ihracatın daraldığı ithalatın ondan daha az daraldığı dönemler yaşanmaktadır. Son tahlilde bunun dış ticaret bilançosu üzerine etkisi negatif olacaktır. Güney Kore ve Rusya'da da benzer bir yapının olduğunu ve ihracattaki daralmanın ithalattaki daralmadan daha fazla olduğu ve cari denge üzerinde bunun negatif etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Özellikle kronik bir dış açığı ekonomisini devam ettirmek zorunda olan Türkiye gibi ekonomilerde dış açığın pandemi süresince artmaya devam edeceği ve bunun ekonomik olarak problemlere yol açabileceğini öngörmek mümkündür. Dünya'da Nisan ayının sonlarında 6000-6500 günlük ölüm sayısı söz konusu iken, haziranda 4000'e kadar düşmüş eylül sonuna kadar bu 4000-5000 bandında seyretmiştir. Eylül'den sonra sayılar hızla artmış 8000 bandını geçmiş ve şu anda günlük 9000 sayısına ulaşmıştır. Her ne kadar günümüzde aşırı bulunduğu vb haberlerde artış olsa da istatistiklere bakıldığında pandemi devam etmekte ve artarak can almaktadır. Bu bağlamda yakın bir zamanda pandemi tedbirleri başlayacak ve ihracat daha da fazla etkilenecektir. Bu bağlamda dış ticaret açığının büyümesine engel olmak için en azından ihracatı arttıracak önlemlerin hayata geçirilmesi önemlidir.

Kaynakça

- Atkeson, A. (2020). What Will be the Economic Impact of COVID-19 in the Us? Rough Estimates of Disease Scenarios, *Nber Working Paper Series*, Staff Report, 1-28.
- Cannon, B. (2020). COVID-19 in Latin America: Uneven Responses, Uneven Impacts, Shared Challenges. in Cannon C. (Author) & Carmody P., McCann G., Colleran C., & O'Halloran C. (Eds.), *COVID-19 in the Global South: Impacts and Responses*, 105-114)
- Eren, A. A. ve Odabaş, Y. (2019), "Türkiye Varlık Fonu Bağlamında Ulusal Varlık Fonları Üzerine Bir Değerlendirme", *Fiscaoeconomia*, Vol.3(1), 134-159
- Espitia, A., Rocha, N., Ruta, M., (2020). "COVID-19 and Food Protectionism: The Impact of the Pandemic and Export Restrictions on World Food Markets", *Policy Research Working Papers*. 1-28
- Fernandes, N. (2020). "Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy" IESE Business School Paper, 1-33
- Gökten, K. (2012), "Çin Yüzyılını Anlamak, Afyon Savaşlarından Bugüne Çin'in Dönüşümü", Ankara: Notabene Yay.
- Hansen, A.(2020). "Slow Stagnation, Sudden Revolution?: Post-COVID-19 Prospects for Political Change in Russia and Belarus", Norwegian Institute of International Affairs (NUPI) , 1-4
- Hatuel-Radoshitzky, M., Heistein, A., Bernes, T., Brozus, L., Greco, E., Sasnal, P., . . . Caballero-Anthony, M. (2020). *Challenges of Global Governance Amid the COVID-19 Pandemic* (pp. 10-12, Rep.). Council on Foreign Relations.
- http://www.china.org.cn/business/2020-10/14/content_76803597.htm erişim tarihi 16.10.2020
- <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/COVID-19-and-international-trade-issues-and-actions-494da2fa/> erişim tarihi 19.10.2020
- <https://fred.stlouisfed.org/> erişim tarihi 16.10.2020
- <https://www.yicai.com/news/china-imports-exports-hit-record-highs-in-third-quarter>, erişim tarihi: 14.10.2020
- Konukman, A. ve Şimşek, O. (2017), "Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye Uygulaması", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (4), 1913-1944.
- Le Pere, G. (2020). (Rep.). South African Institute of International Affairs
- McCann, G., & Matenga, C. (2020). COVID-19 and Global Inequality. In Cannon C. (Author) & McCann G., Carmody P., Colleran C., & O'Halloran C. (Eds.), *COVID-19 in the Global South: Impacts and Responses* (pp. 161-172). Bristol: Bristol University Press. doi:10.2307/j.ctv18gfz7c.22
- McCloskey, S. (2020). Development Education, COVID-19 and Neoliberalism. In Cannon C. (Author) & Carmody P., McCann G., Colleran C., & O'Halloran C. (Eds.), *COVID-19 in the Global South: Impacts and Responses* (pp. 39-48). Bristol: Bristol University Press.
- Nicola M. Vd. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review, *Int J Surg*. 2020 Jun; 78: 185–193.

Yıldırım, U. (2021), "COVID-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 280-295.

Roloff, R. (2020). "COVID-19 and No One's World: What Impact for the European Union?" *Connections*, 19(2), 25-36

https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d4_en.pdf. Erişim tar: 03.11.2020

Yüksel, Engin, et al. *Pandemic or Pandemonium?: COVID-19 and Conflict in the Middle East*. Clingendael Institute,